

перевищенням лімітів, забороненими засобами, без записів у промислові журнали та ін.) [3, с. 119-120].

Таким чином, кримінальні правопорушення вчинені за фактами незаконного зайняття рибним добувним промислом, у своїй переважній більшості вчиняються чоловіками віком від 18 до 50 років, без постійного джерела доходів, які мають на меті збагатитися за рахунок вилову водних живих ресурсів (риби різних порід, раки, краби, креветки, кальмари тощо), з порушенням норм чинного законодавства.

Бібліографічні посилання

1. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика: підручник. Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
2. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
3. Гарасимів О. І., Дуфенюк О. М., Захарова О. В. Методика розслідування окремих видів злочинів: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

Гаркуша Аліна Григорівна,
доцент кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування ДДУВС
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Правовий зміст поняття «захід забезпечення» влучно розкривається тлумаченням термінів. «Забезпечувати» визначається у сенсі – створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось [1].

Досліджуваний інститут в Кримінальному-процесуальному кодексі України (далі КПК - України) має самостійний розділ – «Заходи забезпечення кримінального провадження». Дана інституція не має окремого законодавчого визначення, але відповідно до позиції висловленої Вищим спеціалізованим судом України із розгляду цивільних і кримінальних справ під заходами забезпечення кримінального провадження необхідно розуміти передбачені КПК України заходи примусового характеру, які застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановленому законом, з метою запобігання і подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального провадження, забезпеченню його дієвості [2].

Очевидно, що кримінально правовий зміст відповідає вищевикладеному змісту, так як заходи забезпечення насамперед покликані створити умови для

дієвого та ефективного здійснення кримінального провадження, гарантувати проведення такої законодавчої процедури, що забезпечить поновлення порушених прав та притягнення винних до відповідальності. Основною рисою, що наповнює зміст поняття «заходи забезпечення» на нашу думку має бути саме наявність державного примусу.

Поняття та процесуальний порядок реалізації положень тимчасового доступу закладено у Главі 15 КПК України, яка охоплює статті 159-165 КПК України [3]. Звертаючись до дефініції даного поняття, зазначеної у ч. 1 ст. 159 КПК України, варто зауважити, що «тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості з ними ознайомитися, зробити їх копії та вилучити їх». Таке роз'яснення репрезентує досліджуваний захід як процесуальну можливість збору доказового матеріалу, тобто, отримуючи ухвалу слідчого судді на тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий має змогу отримати інформацію, яка вказує на конкретні обставини у кримінальному провадженні і теоретично може мати доказове значення.

Незважаючи на це, переважна більшість науковців не вважають тимчасовий доступ до речей і документів інструментарієм у збиранні доказів. З цим не можна погодитися.

Зокрема, тимчасовий доступ до речей і документів не є першопочатковою дією під час досудового розслідування, якщо існує необхідність ознайомитися із певним матеріалом і конкретна інформація представляє інтерес для досудового розслідування. Слідчому кримінальним процесуальним законодавством надано право на діяльність емпіричного характеру, яку він здійснює з метою побудови доказової піраміди.

Відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України «сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України» [6].

Саме тому тимчасовий доступ не є обов'язковим заходом у кожному кримінальному провадженні для отримання необхідної інформації. Він є швидше похідним рішенням слідчого, погодженого з прокурором, у випадку, якщо особа, у володінні якої перебувають речі або документи, що становлять інтерес досудового розслідування, добровільно не надає їх для ознайомлення, копіювання або вилучення.

Але, в свою чергу той факт, що кількість поданих на розгляд слідчих суддів клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів суттєво переважає над кількістю поданих клопотань про застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження, зумовлений тим, що речі і документи мають доказове значення, а отже отримання до них доступу є необхідним як для встановлення обставин у кримінальному провадженні та винних осіб у

вчиненні кримінального правопорушення, так і для їх долучення до матеріалів кримінального провадження в якості доказів [4].

Зокрема, судді при вирішенні будь-яких питань незалежно від галузі судочинства посилаються на практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як на міжнародний стандарт дотримання прав людини і громадянина. Те ж саме стосується і розгляду клопотань слідчими суддями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме тимчасового доступу до речей і документів. ЄСПЛ вже має достатню кількість рішень, де розглянуто типові помилки, які допущено суддями при винесенні ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів. Так само вивчення і розуміння сучасних вимог стосовно оформлення клопотання з їх урахуванням необхідно, перш за все, практичним

Аналізуючи практику ЄСПЛ в рамках даного дослідження, можна дійти висновку про те, що ЄСПЛ аналогічно до національних судів неодноразово розглядав питання стосовно надання тимчасового доступу до речей і документів та правомірності такого рішення взагалі. У справах, розглянутих ЄСПЛ, було охоплено наступні види інформації:

- доступ до інформації про з'єднання абонента (рішення у справах «Malone v. The United Kingdom», заява № 8691/79; «Ben Faiza c. France», заява № 31446/12);
- інформації про стан здоров'я (рішення у справах «L.N. v. Latvia» заява № 52019/07 та «Avilkina and Others v. Russia», заява № 1585/09);
- банківської інформації (рішення у справі «M.N. and Others v. San Marino», заява № 28005/12) тощо[6].

Якщо об'єднати вищезазначені рішення, то варто зауважити, що дана група прав людини, які передбачається обмежити, охороняються ст. 8 Конвенції про захист прав людини, а саме стосуються права на повагу до приватного і сімейного життя і того, що «кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції» [ф7]. Крім того, органи державної влади мають право на втручання у таке життя, проте лише у виключних випадках, пов'язаних із потребами запобігання злочинам, захисту прав і свобод інших людей та на підставі закону.

Якщо звернутися до рішення ЄСПЛ у справі «L.N. v. Latvia» заява № 52019/07, то у поданій справі заявниця стверджувала про збір її особистих медичних даних державним органом, який в результаті цього порушив її право на повагу до приватного життя, гарантоване ст. 8 Конвенцією [8].

Відповідно до справи уповноважений орган діяв незаконно, вимагаючи та отримуючи інформацію про стан здоров'я заявника, оскільки це порушило право на повагу до приватного життя. Таким чином, заявниця наголошує на тому, що отримання інформації медичного характеру про її стан здоров'я було неправомірним, тому що прийняття рішення про надання доступу повинно бути предметом судового контролю, а також в ухвалі суду мають бути конкретні вказівки стосовно того, до якої інформації (документів) існує необхідність отримати доступ.

Зважаючи на те, що у судовій практиці ЄСПЛ доволі багато звернень, де поруч з іншим вказується на неправомірність збирання інформації про приватне та сімейне життя, порушення таємниці спілкування тощо, судом виокремлено певні рекомендації щодо клопотань та ухвал про надання тимчасового доступу до речей і документів. Ці правила носять більше рекомендаційний характер, хоча вони в подальшому можуть стати стандартами, тому, як було зазначено вище, захід забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового доступу до речей і документів є найбільш поширеним серед інших заходів забезпечення.

У справі «Бакланов проти Росії» та «Фрізен проти Росії» Європейським судом з прав людини викладено позиції стосовно того, що досягнення справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та вимогами захисту основоположних справ особи лише тоді стає значимим, якщо встановлено, що під час відповідного втручання було дотримано принцип «законності» і воно не було свавільним. Крім того, у справі «Пантелєєнко проти України» ЄСПЛ доходить висновку стосовно недоведеності надання тимчасового доступу до речей і документів, тому що дане втручання в особисте життя конкретних осіб не має достатнього законного обґрунтування і тягне за собою порушення ст. 8 Конвенції прав людини і основоположних свобод [10, 11, с. 150-164].

Із вищевикладеного виходить, що інформація, отримана з порушенням конвенційних прав людини не може бути в подальшому використана як доказ. Не тільки національні суди, але й слідчі під час складання клопотань про застосування заходу забезпечення у вигляді тимчасового доступу до речей і документів повинні дотримуватися вимог ЄСПЛ, які висувуються, перш за все, до обґрунтування законності та процесуальної необхідності отримання конкретних документів та речей. У випадку порушення даних вимог отримані фактичні дані будуть вважатися недопустимим доказом, тому що на це вказує національне законодавство.

Зокрема, ч. 1 ст. 87 КПК України визнає недопустимими докази, отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та іншими численними нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Сьогодні існує необхідність усунення прогалін і колізій у національному законодавстві та впровадження вивчення правозастосовної практики ЄСПЛ не тільки для судів, але й для уповноважених службових осіб, які звертаються із клопотаннями до слідчих суддів. Таке застосування практики Європейського суду та дотримання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод позитивно позначиться на ефективності та справедливості досудового розслідування та правосуддя при розгляді справ.

Бібліографічні посилання

1. Академічний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/zabezpechuvaty>

2. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільний і кримінальних справ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/conv/print>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 11.09.2020 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.11.2020).

4. Гаркуша А.Г., Наливайченко А.А. Проблеми застосування положень КПК України щодо тимчасового доступу до речей і документів. Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7 груд. 2016 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-твнутр. справ, 2017. С. 50-52

5. Чемерис І. Тимчасовий доступ до речей і документів при розслідуванні злочинів, вчинених із використанням безготівкових операцій: правова природа й ефективність застосування. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2019. С. 206-210.

6. Бем М. Отримання доступу до речей і документів у світлі практики ЄСПЛ. *Vasil Kisił*: офіційний веб-сайт. URL: <https://vkr.ua/publication/otrimanny-dostupu-do-rechey-i-dokumentiv-u-svitli-praktiki-iespl> (дата звернення: 01.11.2020).

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: документ від 04.11.1950 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05.11.2020).

8. Рішення ЄСПЛ у справі «L.N. v. Latvia» заява № 52019/07. *Європейський суд з прав людини*: офіційний веб-сайт. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-142673%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-142673%22]}) (дата звернення: 01.11.2020).

9. Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України в редакції від 01.12.2012. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 05.11.2020).

10. Аналіз застосування практики Європейського суду з прав людини та дотримання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Підгаєцьким районним судом Тернопільської області. *Судова влада України*: офіційний веб-сайт. URL: <https://pg.te.court.gov.ua/sud1913/pokazniki-diyalnosti/dfg/dfdfsdgdtht3333> (дата звернення: 05.11.2020).

11. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.